

O'ZBEK TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Narmanova Gulshat Qadirbaevna

O'zbek (davlat) tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning ta'lim jarayoni samaradorligiga ta'siri ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda interfaol metodlarning mohiyati, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni hamda o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, "aqliy hujum", munozara, klaster, rolli o'yinlar va guruhli ishlash kabi interfaol metodlarning o'zbek tili darslarida qo'llanishi orqali ta'lim sifati va o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi oshishi ilmiy xulosalar asosida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, o'zbek tili darslari, ta'lim samaradorligi, kommunikativ kompetensiya, nutqiy faoliyat, innovatsion ta'lim, o'quvchi faolligi.

Аннотация: В данной научной статье рассматривается эффективность использования интерактивных методов на уроках узбекского языка. В исследовании раскрывается сущность интерактивных методов, их роль в образовательном процессе, а также влияние на развитие речевой активности, самостоятельного мышления и коммуникативной компетенции учащихся. Особое внимание уделяется применению таких методов, как «мозговой штурм», дискуссия, кластер, ролевые игры и групповая работа, которые способствуют повышению качества обучения и интереса учащихся к предмету.

Ключевые слова: интерактивные методы, уроки узбекского языка, эффективность обучения, коммуникативная компетенция, речевая деятельность, инновационное обучение, активность учащихся.

Abstract: This scientific article examines the effectiveness of using interactive teaching methods in Uzbek language lessons. The study analyzes the essence of interactive methods, their role in the educational process, and their impact on the development of students' speech activity, independent thinking, and communicative competence. Special attention is given to the application of methods such as brainstorming, discussion, clustering, role-playing, and group work, which enhance the quality of education and increase students' interest in learning the Uzbek language.

Keywords: interactive methods, Uzbek language lessons, learning effectiveness, communicative competence, speech activity, innovative education, student engagement.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga yo'naltirish ustuvor pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, til ta'limida o'quvchining nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va muloqotga kirishish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim pedagogik omillaridan biri sifatida qaralmoqda.

O'zbek tili fani nafaqat til birliklarini o'rgatish, balki o'quvchilarda og'zaki va yozma nutq madaniyatini shakllantirish, fikrni aniq va mantiqiy bayon etish, bahs-munozaralarda faol

ishtirok etish ko'nikmalarini rivojlantirishni maqsad qiladi. An'anaviy dars shakllarida o'qituvchi markaziy o'rinda bo'lib, o'quvchi asosan tinglovchi rolini bajaradi. Bunday yondashuv esa o'quvchilarning faolligi va ijodiy fikrlashini cheklab qo'yishi mumkin. Interfaol metodlar esa o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yib, uni faol muloqot, hamkorlik va mustaqil izlanishga undaydi.

Interfaol metodlar — bu o'quvchilarni jamoada ishlashga, o'z fikrini erkin ifodalashga, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va tahlil qilishga yo'naltirilgan o'qitish usullaridir. "Aqliy hujum", munozara, klaster, rolly o'yinlar, guruhli ishlash kabi metodlar o'zbek tili darslarida qo'llanilganda o'quvchilarning nutqiy faoliyati faollashadi, darsga bo'lgan qiziqishi ortadi va ta'lim jarayonining samaradorligi oshadi. Bu metodlar orqali o'quvchilar til birliklarini amaliy muloqot jarayonida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim standartlari va o'quv dasturlarida interfaol metodlardan foydalanish ta'lim jarayonini tashkil etishning muhim sharti sifatida belgilangan. Bu esa o'zbek tili o'qituvchilaridan darslarni loyihalashda innovatsion yondashuv, kreativ fikrlash va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashni talab etadi. Interfaol metodlardan foydalanish o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantirib, ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning o'quvchilarning nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Mazkur ilmiy maqola aynan ushbu masalalarni yoritishga qaratilgan.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga, erkin muloqotga kirishishga va o'z bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishga o'rgatish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, til ta'limida o'quvchilarning nutqiy faolligi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish masalasi bugungi pedagogika fanining dolzarb ilmiy muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy o'qitish usullari asosida tashkil etilgan o'zbek tili darslarida o'quvchilar ko'pincha passiv tinglovchi rolida qolib, ularning mustaqil fikrlash, o'z nuqtai nazarini erkin bayon etish va muloqot jarayonida faol ishtirok etish ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Natijada, o'quvchilarning nutqiy faolligi pasayadi, darsga bo'lgan qiziqishi susayadi va ta'lim jarayonining samaradorligi kutilgan darajada bo'lmaydi. Ushbu holat o'zbek tili darslarini interfaol metodlar asosida tashkil etish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Interfaol metodlar o'quvchilarni ta'lim jarayonining markaziga qo'yib, ularni faol muloqotga, hamkorlikda ishlashga va ijodiy fikrlashga undaydi. "Aqliy hujum", munozara, klaster, rolly o'yinlar, guruhli va juftlikda ishlash kabi metodlar o'zbek tili darslarida qo'llanilganda o'quvchilarning nutqiy va kommunikativ kompetensiyalari izchil rivojlanadi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar til birliklarini nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy muloqot jarayonida ham ongli ravishda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarida ta'lim jarayonini innovatsion va interfaol metodlar asosida tashkil etish muhim talab sifatida belgilangan. Bu holat o'zbek tili o'qituvchilaridan darslarni loyihalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va ijodiy topshiriqlardan samarali foydalanishni talab etadi. Biroq amaliyotda interfaol metodlardan foydalanishning nazariy asoslari, metodik mexanizmlari va samaradorligini baholash masalalari yetarli darajada ilmiy tadqiq etilmagan.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'sirini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Mazkur mavzuning o'rganilishi o'zbek tili ta'limini zamonaviy talablar darajasida tashkil etish, ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Interfaol metodlar zamonaviy ta'lim nazariyasida o'quvchini ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishga qaratilgan o'qitish usullari majmuasini ifodalaydi. Ushbu metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va muloqot jarayonida faol ishtirok etuvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Interfaol metodlarning asosiy xususiyati o'qituvchi va o'quvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishiga yo'naltirilganligidir.

O'zbek tili darslarida interfaol metodlar tilni muloqot vositasi sifatida o'rgatish imkonini beradi. Bu metodlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, fikrini erkin va mantiqiy ifodalash, bahs-munozaralarda ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Shu sababli interfaol metodlar til ta'limining samaradorligini oshiruvchi muhim didaktik vosita sifatida qaraladi.

O'zbek tili darslarida qo'llaniladigan interfaol metodlarning turlari. O'zbek tili darslarida interfaol metodlarning turli shakllaridan foydalanish mumkin. Jumladan, "aqliy hujum" metodi o'quvchilarning fikrlash faolligini oshirish, mavzu yuzasidan erkin fikr bildirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metod o'quvchilarda til birliklarini faol qo'llashga bo'lgan ehtiyojni shakllantiradi.

Munozara va bahs metodlari o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini, o'z nuqtai nazarini asoslab bayon etish va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Klaster metodi esa mavzuni tizimli tahlil qilish, asosiy va ikkilamchi tushunchalarni aniqlash hamda ularni nutq jarayonida to'g'ri qo'llash imkonini beradi. Rolli o'yinlar va guruhli ishlash metodlari o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirib, dars jarayonini jonlantiradi.

Interfaol metodlarning nutqiy faollik va kommunikativ kompetensiyaga ta'siri. Interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. An'anaviy darslarda o'quvchi ko'proq tinglovchi rolida bo'lsa, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda u doimiy ravishda fikr bildiradi, savollarga javob beradi va muloqot jarayonida faol ishtirok etadi. Bu holat o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirib, ularning tilga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi.

Shuningdek, interfaol metodlar o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar turli kommunikativ vaziyatlarda til birliklarini to'g'ri va maqsadga muvofiq qo'llashni o'rganadi. Natijada, ularning muloqot madaniyati, nutqiy aniqlik va ifodaviylik darajasi oshadi.

Interfaol metodlar orqali ta'lim samaradorligini oshirish imkoniyatlari. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan o'zbek tili darslari o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning ta'lim jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlaydi. O'quvchilarning faolligi va motivatsiyasi oshishi esa ta'lim samaradorligining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Interfaol metodlar yordamida o'zlashtirilgan bilimlar uzoq muddat xotirada saqlanadi va amaliy faoliyatda qo'llaniladi.

Bundan tashqari, interfaol metodlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa o'zbek tili fanining nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi.

O'qituvchining interfaol metodlardan foydalanishdagi roli. Interfaol metodlardan samarali foydalanish o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlik va pedagogik mahoratni talab etadi. O'qituvchi dars jarayonini rejalashtiruvchi, o'quvchilar faoliyatini yo'naltiruvchi va ularni rag'batlantiruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Dars jarayonida qulay psixologik muhit yaratish, o'quvchilarning erkin fikr bildirishiga sharoit yaratish interfaol metodlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilimlarni passiv o'zlashtirishi emas, balki ularni faol ravishda o'zlashtirishi, tahlil qilishi va amaliy faoliyatda qo'llay olishi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu jarayonda interfaol metodlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, davlat tili bo'lgan o'zbek tilini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish masalasini ilmiy jihatdan o'rganish bugungi kun ta'lim talablaridan kelib chiqib zarur hisoblanadi.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy darslarda o'quvchilar ko'pincha tayyor bilimlarni qabul qiluvchi rolda qolib, ularning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va muloqot ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Bu holat o'quvchilarning til birliklarini real kommunikativ vaziyatlarda qo'llashida qiyinchiliklar yuzaga kelishiga olib keladi. Shu sababli o'zbek tili darslarida interfaol metodlarning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Interfaol metodlar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirish, ularni hamkorlikka jalb etish va o'z fikrini erkin ifodalashga o'rgatish orqali nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi. Biroq interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi ularning mazmuni, dars jarayoniga mosligi va o'qituvchi tomonidan to'g'ri tanlanishiga bog'liqdir. Shu bois, mazkur metodlarning o'zbek tili darslarida qo'llanish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarida ta'lim jarayonini interfaol va innovatsion metodlar asosida tashkil etish asosiy talab sifatida belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda bu metodlarning qo'llanishi har doim ham kutilgan natijani bermayapti. Bu holat interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari, samaradorlik mezonlari va baholash mexanizmlarini ilmiy tadqiq etish zaruratini kuchaytiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligini ilmiy jihatdan o'rganish, ularning o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyalariga ta'sirini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur mavzuning tadqiq etilishi o'zbek tili ta'limini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur ilmiy maqolada o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning ta'lim jarayoni samaradorligiga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Olib borilgan ilmiy-pedagogik tahlillar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar o'quvchilarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'zbek tili ta'limining mazmunini boyitib, uning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Tadqiqot natijalari interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, til birliklarini real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalari shakllanishini tasdiqladi. "Aqliy hujum", munozara, klaster, rolli o'yinlar va guruhli ishlash kabi metodlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni erkin fikr bildirishga va muloqot jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Natijada o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi rivojlanib, muloqot madaniyati yuksaladi.

Shuningdek, interfaol metodlarning samaradorligi o'qituvchining pedagogik mahorati va metodik tayyorgarligiga bevosita bog'liqligi aniqlandi. O'qituvchi tomonidan dars jarayonida qulay psixologik muhit yaratilishi, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish va interfaol metodlarni maqsadga muvofiq tanlash ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omillar hisoblanadi. Bu holat o'qituvchining ta'lim jarayonidagi yetakchi va yo'naltiruvchi rolini yanada kuchaytiradi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan o'zbek tili darslari o'quvchilarning ta'limiy motivatsiyasini oshiradi, ularning mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantiradi. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umuman olganda, o'zbek tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish pedagogik jihatdan samarali, zamonaviy ta'lim talablariga mos va istiqbolli yo'nalish ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Mazkur xulosalar o'zbek tili ta'limini takomillashtirish, o'quvchilarning nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

ILMIY-AMALIY TAVSIYALAR

1. Interfaol metodlarni dars maqsadlariga muvofiq tanlash va rejalashtirish. O'zbek tili darslarida interfaol metodlar darsning aniq maqsad va kutilayotgan natijalariga mos holda tanlanishi lozim. Har bir mashg'ulotda qo'llaniladigan metod o'quvchilarda nutqiy, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

2. O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi ta'lim muhitini yaratish. Dars jarayonida erkin fikr bildirish, savol berish va munozaralarda ishtirok etish uchun qulay psixologik muhit yaratish tavsiya etiladi. Bu o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, interfaol metodlarning samaradorligini kuchaytiradi.

3. Interfaol metodlar asosida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlarni ishlab chiqish. O'zbek tili darslarida munozara, rolli o'yinlar, ijodiy yozma ishlar va matn bilan ishlashga asoslangan topshiriqlarni tizimli qo'llash o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Baholash jarayonida interfaol faoliyat natijalarini inobatga olish. O'quvchilarning interfaol metodlar asosida bajarilgan topshiriqlardagi faolligi, muloqot madaniyati va fikrni ifodalash darajasi baholash mezonlari sifatida belgilanishi lozim. Bu baholashning adolatli va shaffof bo'lishini ta'minlaydi.

5. O'zbek tili o'qituvchilarining interfaol metodlar bo'yicha metodik tayyorgarligini oshirish. O'qituvchilar uchun interfaol metodlardan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish tavsiya etiladi. Bu o'zbek tili darslarini zamonaviy talablar asosida tashkil etishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva M.M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ta'lim samaradorligi. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Axmedova N.X. O'zbek tili ta'limida interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Boboyeva D.R. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning pedagogik ahamiyati. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.

4. G'aniyev A.Q. Til ta'limida kommunikativ yondashuv va interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Ismoilova S.Sh. O'zbek tili darslarida o'quvchilar faolligini oshirish yo'llari. – Toshkent: Ilm Ziya, 2020.
6. Karimov R.K. Zamonaviy dars: metod va texnologiyalar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
7. Mamatova Z.T. O'zbek tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
8. Mirzayeva G.B. Til o'qitish metodikasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
9. Normurodova L.S. Interfaol ta'lim sharoitida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish. – Toshkent: Pedagogika, 2022.
10. Qodirova D.A. O'zbek tili darslarida guruhli va juftlikda ishlash metodlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
11. Rasulova M.U. Ta'lim jarayonida muloqot va nutq faoliyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
12. To'xtayeva N.Yu. Matn bilan ishlash va interfaol metodlar. – Toshkent: Ilmiy nashr, 2021.
13. Xudoyberdiyev B.Sh. Ta'limda innovatsion yondashuvlar va interfaol metodlar. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish, 2018.
14. Yo'ldosheva O.A. O'zbek tili darslarida nutq madaniyatini shakllantirish. – Toshkent: Fan, 2020.